

Εισαγωγικό σημείωμα της επιστημονικής επιμελήτριας

ΜΑΡΙΑ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικές μελέτες για την παιδική ηλικία και ειδικά για την «προοπτική των παιδιών» στην έρευνα, προκειμένου να τους δοθεί «φωνή» μέσω έγκυρων διεθνών επιστημονικών ερευνητικών δεδομένων. Η θεμελιώδης έννοια της «προοπτικής των παιδιών» στην έρευνα αφορά τόσο τα δικαιώματά τους όσο και την κατανόησή τους ως ισότιμων μελών μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Ωστόσο, η σχετική βιβλιογραφία καταδεικνύει ότι τα παιδιά δεν προετοιμάζονται ώστε να είναι ικανά να κερδίσουν τα δικαιώματά τους ή να τα χρησιμοποιήσουν κατάλληλα, αν και είναι ήδη σε θέση να το κάνουν (Trenvarthen 1998). Η έννοια της «προοπτικής των παιδιών» στην έρευνα συμπεριλαμβάνει τις κοινωνιολογικές απόψεις για τα παιδιά, τις πολιτικές που σχετίζονται με αυτά, αλλά και τις απόψεις των ερευνητών για τα παιδιά, την παιδική ηλικία και, το πιο σημαντικό, τις απόψεις των ίδιων των παιδιών. Οι ερευνητές, καθώς και οι εκπαιδευτικοί, όταν αναφέρονται στην «προοπτική των παιδιών» στην έρευνα, εστιάζουν κυρίως στους τρόπους με τους οποίους οι ενήλικες αντιλαμβάνονται τα παιδιά ή επικεντρώνονται στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά κατανοούν τον κόσμο τους, τις καταστάσεις και τον εαυτό τους. Κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες του 20ού αιώνα προέκυψαν πολλές διαφορετικές απόψεις στο πλαίσιο επιστημονικών συζητήσεων σχετικά με την «προοπτική των παιδιών» στην έρευνα. Μέσω

μιας θεωρητικής, κοινωνικής και ερευνητικής θεώρησης, τα ζητήματα αυτά φαίνεται ότι καθοδηγούνται από την πεποίθηση ότι «τα παιδιά μπορούν να μιλήσουν μόνο τους για τον εαυτό τους» και είναι ικανά να περιγράψουν τις αντιλήψεις τους στο πλαίσιο μιας έρευνας (Pramling 1996· Einarsdóttir 2007). Από τις κοινωνικές επιστήμες προβάλλεται μια νέα εικόνα του μικρού παιδιού και αναδεικνύεται ο ρόλος του ως αυτόνομου παράγοντα και παραγωγού της ανάπτυξής του (Honig et al. 1996). Στο σημείο αυτό συμφωνούμε με την Einarsdóttir ότι «τα παιδιά μπορούν να μιλήσουν για τον εαυτό τους» και να χαρακτηρίσουν τις δικές τους «προοπτικές», αφού «...τα παιδιά, όπως και οι ενήλικες, είναι πολίτες που έχουν τις δικές τους απόψεις και “προοπτικές” και επομένως έχουν την ικανότητα και το δικαίωμα να εκφράζονται και να μιλούν για τον εαυτό τους» (Einarsdóttir 2007: 197).

Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού (1989) αναγνωρίζει τα παιδιά ως ικανούς κοινωνικούς παράγοντες και δίνει ένα ουσιαστικό σκεπτικό για τη συμπεριληψη των «προοπτικών» τους στην έρευνα σχετικά με τα θέματα που τα επηρεάζουν (Harcourt & Einarsdóttir 2011). Ωστόσο, αν και τα μικρά παιδιά έχουν το δικαίωμα να ακούγονται και είναι πρόθυμα να εκφράσουν τις απόψεις τους, οι ερευνητές σπάνια εξετάζουν τις «προοπτικές» τους. Ο Mantzicopoulos αποδίδει την απουσία των «προοπτικών των μικρών παιδιών» στην έρευνα στην ανησυχία των ερευνητών για την εγκυρότητα των αναφορών τους, θεωρώντας ότι τα μικρά παιδιά εμφανίζουν περιορισμένες λεκτικές δεξιότητες έκφρασης και κατανόησης, οι οποίες επηρεάζουν την αξιοπιστία των απαντήσεών τους (Mantzicopoulos 2005). Επίσης, οι Perry και Weinstein (1998) υποστήριξαν ότι αυτό το ερευνητικό κενό σχετίζεται με την απουσία αναπτυξιακά κατάλληλων ερευνητικών μεθόδων για την πρόσβαση στις αντιλήψεις των μικρών παιδιών. Επιπρόσθετα, άλλοι ερευνητές ανέδειξαν την ανάγκη για τον σχεδιασμό κατάλληλων ερευνητικών μεθόδων που να πληρούν τα κριτήρια εγκυρότητας και αξιοπιστίας και να παρέχουν συγχρόνως πρόσβαση στις «προοπτικές» των παιδιών για τις σχέσεις με τους δασκάλους τους (Spilled, Koomen & Mantzicopoulos 2010).

Αυτά τα νέα επιστημονικά δεδομένα για την έρευνα με μικρά παιδιά ανέδειξαν κάποια μεθοδολογικά ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο μπορούν οι ερευνητές να αναδείξουν την «προοπτική» ενός παιδιού στο πλαίσιο των ζητημάτων ηθικής δεοντολογίας της έρευνας. Οι νέες εξελίξεις όσον αφορά την ηθική δεοντολογία στην έρευνα με μικρά παιδιά δημιούργησαν νέες προοπτικές για την ενεργό συμμετοχή τους στην ίδια την έρευνα. Βέβαια, δεν υπάρχουν καθολικοί κανόνες ηθικής δεοντολογίας στην κοινωνική έρευνα με παιδιά, παρά μόνο γενικές κατευθύνσεις για τη συνεκτίμηση των εκάστοτε πλαισίων. Οι γνώσεις μας για την έρευνα με παιδιά και ειδικότερα για την ηθική στην έρευνα με μικρά παιδιά είναι συνυφασμένες με τις γνώ-

σεις μας για τα παιδιά και την παιδική ηλικία (James & James 2004). Σύμφωνα με την κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας, τα παιδιά είναι ήδη ικανοί συμμετέχοντες στην καθημερινότητά τους (Mackay 1991) και επομένως είναι ικανά να συμμετάσχουν ή να αποχωρήσουν από την έρευνα. Η παιδική ηλικία, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, θεωρείται κοινωνικά κατασκευασμένο φαινόμενο, μέσα σε συγκεκριμένους χρόνους, χώρους και περιβάλλοντα, ακόμα και σε περιβάλλοντα που μπορεί να κατασκευαστούν ως πλαίσιο έρευνας στο οποίο επιδιώκεται η ενεργός συμμετοχή των παιδιών. Οι Danby και Farrell (2004) επισημαίνουν ότι αυτή η άποψη προβάλλει νέες δυνατότητες και κατευθύνσεις για τα μικρά παιδιά ως ικανοί συμμετέχοντες στην έρευνα.

Στο πλαίσιο αυτών των θεωρητικών και ερευνητικών ζητημάτων για την ηθική δεοντολογία της έρευνας με μικρά παιδιά μέσω της «προοπτικής» τους και επιθυμώντας να συμβάλουμε στο ερευνητικό έργο των προπτυχιακών, μεταπτυχιακών, διδακτορικών φοιτητών και γενικότερα των ερευνητών στον ακαδημαϊκό και εκπαιδευτικό χώρο, επιμεληθήκαμε την ελληνική έκδοση του βιβλίου *Ethical Research with Children* της Ann Farrell. Το σύγγραμμα αυτό καλύπτει με επιτυχία μια σειρά εννοιολογικών, μεθοδολογικών και διαδικαστικών ζητημάτων που αφορούν τη διαχείριση της ηθικής δεοντολογίας της έρευνας με μικρά παιδιά. Η οργάνωση του συγγράμματος απέχει πολύ από τις οδηγίες των ειδικών και τις «παιδαγωγικές συνταγές». Οι συγγραφείς των 14 κεφαλαίων του συγγράμματος βασίζονται στη βαθιά κατανόηση της ερευνητικής διαδικασίας μέσω της εμπειρικής έρευνας με μικρά παιδιά και αναδεικνύουν την ανάγκη μιας συστηματικής κατάρτισης των ερευνητών και των πυλωρών της έρευνας, όπως είναι τα μέλη των επιτροπών ηθικής δεοντολογίας της έρευνας με παιδιά. Με την έννοια αυτή, το βιβλίο αποτελεί μια πρόκληση για έμπειρους και νέους επαγγελματίες ερευνητές και πυλωρούς της έρευνας, οι οποίοι, στο πλαίσιο των νέων εξελίξεων στην ηθική δεοντολογία της έρευνας με μικρά παιδιά, προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις ηθικές δυσκολίες της συμμετοχής των παιδιών στην έρευνα. Στο σύγγραμμα αυτό γίνεται εκτενής αναφορά, με παραδείγματα από την εμπειρία καταξιωμένων ερευνητών, σε θεματικές όπως:

- Σχεδιασμός της ηθικής έρευνας με παιδιά από τον αρχικό προγραμματισμό, την έγκριση και την υλοποίηση έως τη διάδοση και την αξιολόγηση.
- Ηθικές πτυχές της έρευνας με πολύ μικρά παιδιά και οι ιδιαίτερες προκλήσεις που αφορούν το πεδίο και τις μεθόδους έρευνας.
- Η «συζήτηση» στην έρευνα ως «πεδίο» της έρευνας με παιδιά, με έμφαση στο άνοιγμα της «συζήτησης» ως το κατάλληλο σημείο για τη διερεύνηση ηθικών ζητημάτων για τη συγκατάθεση και συμμετοχή των παιδιών στην έρευνα.

- Ευαίσθητα είδη έρευνας, όπως είναι η κακοποίηση και η παραμέληση των παιδιών.
- Προκλήσεις από την έρευνα με παιδιά και οικογένειες σε κοινότητες αυτόχθονων πληθυσμών, μέσω του παραδείγματος των κοινοτήτων των Πρώτων Εθνών στον δυτικό Καναδά.
- Ζητήματα για την ένταξη και συμμετοχή στην έρευνα παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και/ή αναπηρίες.
- Ηθικο-πολιτικές επιλογές/αποφάσεις και οι προκλήσεις της μετασχηματιστικής έρευνας με παιδιά.
- Συνεργατική, διεπιστημονική έρευνα με παιδιά, οικογένειες και κοινότητες, με στόχο η έρευνα να ωφελήσει τους συμμετέχοντες σε αυτήν και τις κοινότητές τους.
- Ιδέες για τις μεγάλες προκλήσεις στην πρακτική της ερευνητικής ηθικής στη σύγχρονη εποχή του αυξημένου κινδύνου και του ελέγχου της ζωής των παιδιών.
- Χαρτογράφηση των βημάτων για ερευνητές και ερευνητικές κοινότητες που επιδιώκουν να φαίνονται και να ακούγονται τα παιδιά στην έρευνα, αναδεικνύοντας τις δυνατότητες της μελλοντικής έρευνας που θα μεταμορφώσει θετικά τη ζωή των παιδιών, των οικογενειών και των κοινοτήτων τους.

Μαζί με τους συγγραφείς αυτού του βιβλίου, επιδιώκουμε να δώσουμε μια εμπειριστατωμένη πρόταση, με νέες προοπτικές της ηθικής δεοντολογίας της έρευνας με μικρά παιδιά. Ωστόσο, όπως αναδείχθηκε και από τις σελίδες αυτού του συγγράμματος, αυτές οι νέες προοπτικές δημιουργούνται όταν είμαστε σε θέση να ακούμε και να σεβόμαστε τα παιδιά ως ικανούς συμμετέχοντες στην έρευνα και όταν οι απόψεις τους αντιμετωπίζονται με υπεύθυνο και δίκαιο τρόπο. Με το πόνημα αυτό ευχόμαστε να δώσουμε ένα «άλλο παράδειγμα» σε κάθε ερευνητή που αναζητά θεωρήσεις και νέες προοπτικές προκειμένου να διαχειριστεί τις ηθικές πτυχές της έρευνάς του με μικρά παιδιά.

Κλείνοντας αυτό το εισαγωγικό σημείωμα, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς όλους όσοι συνέβαλαν στην ολοκλήρωση αυτής της επιστημονικής επιμέλειας, προς την κ. Ιωάννα Φυριππή, για την πιστή απόδοση του κειμένου στην ελληνική γλώσσα, και προς την κ. Χρύσα Ξενάκη, για την πολύτιμη βοήθεια, την εμπιστοσύνη και τη γενναιόδωρη, όπως πάντα, συμπαράσταση. Επίσης, θερμές ευχαριστίες οφείλουμε προς τις εκδόσεις «Πεδίο», για την υποστήριξη στην προσπάθεια κυκλοφορίας αυτού του συγγράμματος.

Μαρία Σακελλαρίου
Λευκωσία, Μάρτιος 2020

Βιβλιογραφία

- United Nations (UN) (1989). *The United Nations Convention on the Rights of the Child*. New York: United Nations.
- Danby, S. and Farrell, A. (2004). Accounting for young children's competence in education research: New perspectives on research ethics, *Australian Educational Researcher*, 31(3): 35-49.
- Einarsdóttir, J. (2007). Research with children: Methodological and ethical challenges, *European Early Childhood Research Journal*, 15(2): 197-211.
- Harcourt, D. and Einarsdóttir, J. (2011). Introducing children's perspectives and participation in research, *European Early Childhood Education Research Journal*, 19(3): 301-307.
- Honig, M. S., Lange, A. and Leu, H. R. (1996). *From the perspective of children?* Weinheim: Belz.
- James, A. and James, A. (2004). *Constructing Childhood. Theory, Policy and Social Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mackay, R. W. (1991). Conceptions of children and models of socialization, in F. C. Waksler (ed.) *Studying the Social Worlds of Children: Sociological Readings* (pp. 23-37). London: Flamer Press.
- Mantzicopoulos, P. (2005). Conflictual relationships between kindergarten children and their teachers: Associations with child and classroom context variables, *Journal of School Psychology*, 43(5): 425-442.
- Perry, K. E. and Weinstein, R. S. (1998). The social context of early schooling and children's school adjustment: The social context of early schooling and children's school adjustment, *Educational Psychologist*, 33(4): 177-194.
- Pramling, I. (1996). Understanding and empowering the child as learner, in D. R. Olson and N. Torrance (eds) *The handbook of education and human development* (pp. 565-592). Oxford: Blackwell.
- Spilt, J. L., Koomen, H. M. Y. and Mantzicopoulos, P. Y. (2010). Young children's perceptions of teacher-child relationships: An evaluation of two instruments and the role of child gender in kindergarten, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(6), 428-438.
- Trevarthen, C. (1998). The concept and foundation of infant inter-subjectivity, in S. Braten (ed.) *Intersubjective communication and emotion in early ontogeny*. Cambridge: Cambridge University Press.